

**ПЕРСПЕКТИВНІ ІННОВАЦІЙНІ НАПРЯМКИ ВИКОРИСТАННЯ
ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ
ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА**

Беляєва О.Л., Беляєва Г.Є.

У представленій статті наведені найбільш істотні концептуально-методологічні, теоретико-емпіричні й прикладні результати, отримані в процесі дослідження вибраної наукової проблеми. Теоретично обґрунтована сутність і визначення напрямків використання еколого-економічного потенціалу, що дасть можливість підвищити ефективність роботи промислового підприємства.

Постановка проблеми в загальному виді. Планування і управління промисловим підприємством у сучасних умовах стосується перспективи фінансів, технології й потенціалу - і всі ці перспективи взаємозалежні. Перебудова ж роботи підприємства дозволяє використовувати синергетичні ефекти. При цьому, підприємство повинне бути орієнтоване на принципи системного підходу і злагодженої взаємодії, а кожний підрозділ повинен бути зацікавлений в зниженні витрат - як фінансових, так і природоресурсних.

Перехід до нового механізму господарювання підвищив актуальність дослідження тих ринкових ознак, які повніше відображають потенціал підприємства. Це потенціал, що поєднує в собі просторові та тимчасові характеристики, концентрує одночасно кілька рівнів, зв'язків і відносин.

Раціональне управління ресурсами підприємства є одним із нових напрямків в управлінні вітчизняними промисловими підприємствами, поява якого зумовлена браком фінансових коштів і, як результат, ресурсів виробництва.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. В економічній літературі широко висвітлюються питання управління потенціалом як складового елемента в загальній системі управління підприємством. Ця проблематика знайшла відображення в працях закордонних і вітчизняних авторів таких, як Архипов У.М., Буркинський Б.В, Должанський І.З., Донець Ю.Ю, Євдокимов Ф.І, Загорна Т.О., Кучерявий В.П., Ланцов В.А., Леоненко Є.А., Лапін Є.В., Симионов Р.Ю., Фігурнов Е.Б., Царенко О.М., Щуков У.Н. та інших учених [1-17]. Значна кількість публікацій закордонних і вітчизняних дослідників розглядають з різних сторін

проблеми ресурсозбереження, управління витратами і виробничим потенціалом.

У результаті проведеного аналізу наукових джерел виявлено, що більшість вчених, що займаються вивченням теорії потенціалів, виділяють більше двадцяти їхніх видів, а саме: виробничий, народногосподарський, науково-технічний, науковий, освітній, управлінський, комерційний, ринковий, стратегічний, трудовий, фінансовий, організаційно-управлінський, ресурсний, маркетинговий, інвестиційний і інші.

Невирішені частини загальної проблеми. На сьогоднішній день переважає підхід до промислового підприємства як до об'єднання відособлених і об'єктивно не зв'язаних між собою ресурсів. Але промислове підприємство - це сукупність взаємозалежних, часто взаємозамінних і функціонуючих у єдиній системі ресурсів і від знання закономірностей розвитку й уміння їх використовувати залежать темпи, якість і ефективність діяльності даного суб'єкта економіки.

Мета роботи полягає в теоретичному обґрунтуванні сутності і визначення напрямків використання еколого-економічного потенціалу, що надасть можливість підвищення ефективності роботи промислових підприємств. Основним завданням є надання визначення еколого-економічного потенціалу підприємства

Основні результати дослідження. Існують різні підходи й критерії до класифікації потенціалів підприємств, які зведені в таблицю 1.

Таблиця 1

№п/п	Види потенціалів	Критерії підходів
1	Акціонерні товариства, фінансово-промислові групи, холдинги, асоціації й ін.	За організаційною формою
2	Продовольчий, предметів споживання, сфери послуг	По сферах застосування
3	Власний, залучений, змішаний	По формуванню капіталу
4	Місцевий, регіональний, державний	За масштабом впливу
5	Промисловості, сільського господарства, транспорту, комунального господарства, банківської сфери, туризму і т.д.	За галузевою приналежністю
6	Досяжний, досягнутий і немобілізований	За функціональною ознакою

Підприємство являє собою економічну систему, що складається із взаємозалежних елементів, призначених для досягнення певних цілей. Склад елементів, їхню взаємодію визначають можливості організації й формують її потенціал. Дослідження потенціалу на рівні підприємства виявили різні думки про складові його елементи. Ефективність використання потенціалу в значній мірі залежить від об'єктивної оцінки цих складових.

Для зручності дослідження представимо структуру загального потенціалу підприємства як економічної системи, що складається з функціональних підсистем: виробничо-технологічної, організаційно-управлінської, ресурсно-сировинної, трудової, фінансової, маркетингової й інвестиційної, що представляють собою локальні потенціали.

Але дана структура властива будь-якому підприємству в цілому, а якщо розглянути підприємство по класифікації критеріальних підходів (табл. 1), наприклад, по галузевій приналежності.

Класифікація потенціалу по його локальних елементах і їхній наступній оцінці дозволять виявити ступінь використання окремих його складових і наявні резерви, а також можливості підприємства, найбільш перспективні напрямки ефективних вкладень засобів і вдосконалювання структури підприємства для підвищення ефективності його роботи й подальшого розвитку.

Надамо характеристику кожному з них.

Виробничо-технологічний потенціал характеризує можливість швидко переорієнтувати виробничі потужності на випуск нової продукції. Складова відображає стан технічного обладнання й технологічного циклу підприємства, наявність резервів, можливість адаптації до потрібних вимог та переозброєння виробництва.

Організаційно-управлінський потенціал підприємства визначає можливість управління фірмою та створення передових форм організації виробництва. Він передбачає наявність фахівців високого рівня на підприємстві з прогресивними управлінськими навичками.

Ресурсно-сировинний потенціал це сукупність природних ресурсів, якими володіє підприємство в процесі виробництва продукції. І вони можуть бути використані в господарській діяльності при даних технічних і соціально-економічних можливостях підприємства.

Трудовий потенціал - персонал який завдяки сукупності фізичних здібностей, спеціальних знань і досвіду може брати участь в процесі виробництва, створення матеріальних і нематеріальних благ і послуг. Трудовий потенціал підприємства визначає можливості робітників підприємства застосовувати нові знання й технології. Цей потенціал характеризується фаховою підготовкою. Ця складова значною мірою визначає систему менеджменту, її гнучкість, адаптивність.

Фінансовий потенціал підприємства відображає фінансовий стан підприємства, кредитоспроможність підприємства для забезпечення фінансування інноваційної діяльності, характеризує клімат на підприємстві та інвестиційну привабливість.

Отже, потенціал підприємства характеризується не лише наявністю ресурсів, але і ефективністю їх використання, оскільки деякі організації, що мають однакові потенційні можливості, відрізняються ефективністю їх використання, а унаслідок - економічний потенціал вище в тієї організації, яка ефективніше використовує свої можливості

Надана структура потенціалу характеризує будь-яке підприємство в цілому, а якщо розглянути підприємство за конкретною галузевою належністю, наприклад вугледобувне підприємство, структура потенціалу істотно зміниться.

Проте враховуючи досвід попередніх досліджень, нами передбачається, ґрунтуючись на ресурсно-функціональному підході, додати ще один з основних структуротворних елементів потенціалу підприємства вугледобувної галузі як нову складову.

Категорія «еколого-економічний потенціал» ширша за економічний потенціал, при цьому відмінність полягає в тому, що останній не враховує довгострокову перспективу. На наш погляд, поняття «еколого-економічний потенціал» ширше за ресурсо-сировинний потенціал, а останній є його складовою частиною, крім того, ресурсо-сировинний потенціал не включає у свою структуру виробничо-технологічні, організаційно-управлінські й економічні зв'язки.

Узагальнення теоретичних підходів до змісту потенціалу підприємства дозволило нам виділити загальні класифікаційні ознаки еколого-економічного потенціалу (ЕЕП). [23]

Залежно від ступеня залучення у виробничо-господарську діяльність різні елементи еколого-економічного потенціалу промислового підприємства відіграють неоднакову роль, тому при дослідженні структури варто виділяти в його складі активну й пасивну частини. До активної частини ставляться ресурси, які залучені у виробничу діяльність і прямо впливають на її економічну результативність. Ресурси, що є в наявності, але не залучені в господарський обіг, ставляться до пасивної частини потенціалу, незалученої у виробництво, так званою «немобілізованою» частиною потенціалу. Виділення в складі еколого-економічного потенціалу активної й пасивної частин дуже важливо як з теоретичної, так і із практичних точок зору, оскільки воно дозволяє, по-перше, об'єктивно оцінювати ступінь використання ЕЕП, а, по-друге, виявляти інтенсивні й екстенсивні резерви підвищення ефективності виробництва. По ступеню використання можливостей ЕЕП можна розділити на використаний і перспективний. Така класифікація дозволить

оцінити ступінь використання потенціалу через порівняння перспективної частини ББП з його фактично використаним значенням. Із усього вищесказаного витікає визначення еколого-економічного потенціалу

Еколого-економічний потенціал промислового підприємства є об'єктивною інтегральною оцінкою потенційних можливостей, укладених у залученій і «немобілізованій» частинах природоресурсного потенціалу, і реалізації її для досягнення економічного ефекту.

Хоча успішність функціонування підприємств та їх конкурентоспроможність в умовах ринку багато в чому визначаються грамотним управлінням ресурсами, що знаходяться у розпорядженні підприємства, комплексна система управління витратами на українських підприємствах не сформована.

Залишається недооціненою роль вторинних (попутно видобутих) ресурсів як фактору економії сировини та матеріалів і підвищення конкурентоспроможності підприємства в цілому. Таким чином, складність і багатоаспектність проблеми, відсутність комплексного системного пророблення питань ресурсозбереження як фактору конкурентоспроможності підприємства, визначили актуальність проведення даного дослідження.

Структура управління підприємством у традиційному розумінні характеризується такими системними компонентами, як вхід, процес, вихід, зворотний зв'язок і обмеження. Але, у випадку використання нової моделі управління з застосуванням ресурсозберігаючої технології, система управління для підприємств екологічно безпечної галузі, наприклад, вуглевидобувної промисловості, повинна формуватися принципово інакше. Це пояснюється тим, що у підприємств-природокористувачів (особливо зайнятих не тільки видобутком, але й первинною переробкою природних ресурсів) на виході, окрім добутого цільового продукту, має місце значна кількість попутно-добутих продуктів, відходів їхньої переробки, використання та ін. Тому в доповнення до зазначених традиційних компонентів у структуру управління підприємств повинні впроваджуватися нові системні компоненти виходу побічних продуктів видобутку сировини, їхньої переробки, використання та ін. В цілому, додаткові системні компоненти можуть бути об'єднані поняттям «додатково видобуті ресурси».

Розробка програми ресурсозбереження на вуглевидобувних підприємствах як напрямок фінансового оздоровлення, метою чого є підвищення конкурентоспроможності, мають тактичну спрямованість і пов'язані, як правило, з реалізацією заходів що дозволяють одержати в короткостроковому періоді додаткові грошові потоки.

Будь-яке підприємство прагне стати більш конкурентоспроможним в умовах ринку за тими чи іншими показниками або за їх сукупністю, і зберегти отримані переваги протягом максимально тривалого часу. «Конкурентоспроможність» - одне із ключових понять у загальній системі управління підприємством.

Висновки і перспективи подальших розробок. Для досягнення конкурентних переваг промислових підприємств пропонується впровадження нових ресурсозберігаючих програм шляхом використання інноваційних технологій. Конкурентні переваги можна розглядати також з погляду їхнього впливу на ринок: так, перевага в рівні витрат на виробництво виразиться в зниженні ціни на товар, тобто в цінній боротьбі, перевага в якості - відповідні кошти конкурентної боротьби і т.д. Однак для цілей дослідження ці аспекти вивчення конкурентних переваг не настільки важливі в порівнянні з аналізом факторів, що створюють переваги, і особливо тієї частини, що залежить від виду діяльності підприємства. Тому автором були запропоновані аспекти підвищення конкурентоспроможності за допомогою одержання нового виду товару, тобто застосування елементів диверсифікації виробництва [18,19].

Перспективні інноваційні напрямки в проведенні активної ресурсозберігаючої політики на підприємствах представлені на рис. 1.

Рис. 1 Перспективні інноваційні напрямки ресурсозбереження на промислових підприємствах

У продовження формування нових напрямків, можна додати наступні: випуск нових видів продукції, що відповідають вимогам ресурсозберігаючої політики; підвищення ефективності використання виробничих ділянок і устаткування; удосконалювання та реконструкція

систем теплоенергопостачання підприємств на основі виявлення і залучення в технологічний процес вторинних енергоресурсів, комплексної оптимізації технологічних процесів; виявлення втрат і непродуктивних витрат природних ресурсів та оцінка ступеня впливу виявлених факторів на енергоспоживання в перспективі; створення і впровадження в практику планування науково обґрунтованої нормативної бази витрат всіх видів ресурсів; формування системи ресурсоаудита, що включає весь комплекс робіт, від діагностики нераціонального використання ресурсів на підприємстві до впровадження і реалізації ресурсозберігаючих проектів і заходів; диверсифікованість окремих видів виробництв підприємства, їхня взаємна кооперація й інтеграція.

Програма заходів державного регулювання ресурсозбереження має необхідність в подальшому вдосконалюванні. Дотепер не сформована цільна концепція ресурсозбереження на державному рівні, не задіяні спеціальні інструменти стимулювання ресурсозбереження на підприємствах, особливо на підприємствах вуглевидобувної галузі.

Доцільним є проведення запропонованих заходів не тільки на рівні конкретного підприємства, але послідовна їхня реалізація при особистій участі виконавчої влади регіону, наприклад, через розробку і затвердження у відповідних цільових ресурсозберігаючих програмах.

Визначення потенційних можливостей ЕЕП і шляхів його використання в досягненні економічного ефекту буде наступним етапом авторського дослідження.

Література:

1. Щуков В.Н. Экономический потенциал регионов России и эффективность его использования: учеб. пособ. / В.Н. Щуков – Иваново: ИГТА, 2002. – 58 с.
2. Кучерявий В.П. Екологія: підруч. – Львів: Світ, 2000. – 500 с.
3. Буркинський Б.В., Степанов В.Н., Харичков С.К. Економіко-екологічні основи регіонального природопольовання і розвитку /ИПРЭЭИ НАНУ. – Одесса: Феникс, 2005. – 575с
4. Лапін Є.В. Економічний потенціал підприємств промисловості: формування, оцінка, управління // Вісник СумДУ. Серія Економіка, /Т2, № 1.– 2007.– С. 63-71.
5. Симионов Р.Ю. Стоимостная оценка экономического потенциала строительного предприятия. Серия «Экономический потенциал предприятия» Журнал «Экономический анализ: теория и практика»-№ 2(83)-2007. [Електронний ресурс]. – Режим доступа http://www.dilib.ru/journal/ea/ea2007_2/

6. Леоненко Е. А. Управление социально-экономическим потенциалом в российских драгмейкерах. Электронное научное периодическое издание МГУ им. Н.П.Огарева – 2008. – № 1 [Ел.ресурс]. – Режим доступа www.sisupr.mrsu.ru
7. Должанський І.З., Загорна Т.О., Удалих О.О., Герасименко. І.М. та ін. Управління потенціалом підприємства. Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 362 с.
8. Євдокимов Ф.І., Мізіна О.В. Дослідження категорії „економічний потенціал промислового підприємства” // Наукові праці ДонНТУ: Серія 6, Економічна. – 2004. – Випуск 75. – С. 54–59.
9. Ratzemb V., Demel K. An analysis of the economic potential of the creative industries in Vienna. Vienna: MA 27 EU-Strategy and Economic Development Chamber of Commerce, 2004. – 49 p.
10. Лапин Е.В. Оценка экономического потенциала предприятия: Монография. - Сумы: ИТД "Университетская книга", 2004.
11. Фігурнов Е.Б. Производственный потенциал. – М.: Экономика, 1982. – 305 с.
12. Шевченко Д.К. Проблемы и перспективы повышения эффективности инновационного потенциала предприятия / Д.К. Шевченко // Вестник ТГЭУ. 2009. № 2. С. 3-13.
13. Донец Ю.Ю. Эффективность использования производственного потенциала.- Киев.: Знание, 1998. - 123 с.
14. Архипов В. М. Проектирование производственного потенциала объединений (теоретические аспекты). - Л.: Изд-во ЛГУ, 1984. 247 с.
15. Царенко О.М., Неветов О.О., Каданський М.О. Основи екології та економіка природокористування: навч. посіб. [для студ. вузів.] / О.М. Царенко – Суми: Університетська книга, 2004. – 399 с.
16. Потенциал территории: экономические, социальные и экологические аспекты / В.А. Ланцов, Л.Н. Бабкина, Е.В.Песецакая – СПб: УРСС, 2004. – 218 с.
17. Беяева Г.Є. Дослідження сутності та методичних підходів до оцінки еколого-економічного потенціалу підприємства.//Науковий вісник. Одеський державний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців – Науки: економіка, політологія, історія.- 2010.- №5(106).-275 с., - С.78-95.
18. Системно-экономические аспекты экологизации производства и управления предприятием/ [Гребенкин С.С., Костенко В.К., Матлак Е.С., Шафоростова М.Н., Завьялова Е.Л., Бордюгов Л.Г., Беяева А.Е. и др.] //Под общ. ред. Гребенкина С.С. и Костенко В.К.- Донецк: «ВИК», 2010.- 401 с.

19. Daly, Herman E., Joshua Farley, (2004), Ecological economics : principles and applications. Island Press, Washington- Covelo – London, 484p.

Abstract

Belyaeva O.L., Belyaeva G.E.

Promising innovative ways to use ecological and economic potential of industrial enterprise.

The most important conceptual and methodological, theoretic, empiric and applied results by the process of research of select scientific problem are resulted in the represented article. Essence and determination directions of ecologic and economic potential use are theoretical grounded. That will enable to increase efficiency of industrial enterprise work.